

Стилізація природних форм у декоративному мистецтві

Анотація. У статті досліджено процес стилізації природних форм у декоративному мистецтві як фундаментальний метод художньої трансформації реальності. Розглянуто основні прийоми стилізації: узагальнення, геометризація, трансформація пропорцій, деформація, орнаментальне заповнення форми, силуетне рішення, площинне трактування форми та використання умовного кольору. Проаналізовано особливості стилізації рослинних форм, тваринних мотивів та людської фігури в різних культурних традиціях та художніх напрямках. Визначено, що стилізація є не механічним спрощенням форми, а усвідомленим творчим процесом, який базується на глибокому аналізі природної форми, розумінні її структури та характерних особливостей. Встановлено, що призначення стилізації полягає не лише у створенні декоративно виразного образу, а й у розкритті через нього певної ідеї, символічного змісту, що викликає емоційний відгук у глядача.

Ключові слова: декоративне мистецтво, стилізація, природні форми, художня трансформація, узагальнення, геометризація, деформація, орнаментика, символічність, національні традиції.

Annotation. The article examines the process of stylization of natural forms in decorative art as a fundamental method of artistic transformation of reality. The main techniques of stylization are considered: generalization, geometrization, transformation of proportions, deformation, ornamental filling of form, silhouette solution, planar interpretation of form, and the use of conditional color. The features of stylization of plant forms, animal motifs, and human figure in different cultural traditions and artistic directions are analyzed. It is determined that stylization is not a mechanical simplification of form, but a conscious creative process based on deep analysis of natural form, understanding of its structure and characteristic features. It is established that the purpose of stylization is not only to create a decoratively expressive image but also to reveal through it a certain idea, symbolic content that evokes an emotional response from the viewer.

Keywords: decorative art, stylization, natural forms, artistic transformation, generalization, geometrization, deformation, ornamentation, symbolism, national traditions.

Декоративне мистецтво завжди виступало сферою творчого переосмислення дійсності, де природа стає не об'єктом копіювання, а джерелом натхнення для створення нових художніх форм [6; 9]. Стилізація природних елементів – рослин, тварин, птахів, ландшафтів – є фундаментальним методом декоративного мистецтва, який дозволяє не лише створювати естетично привабливі образи, а й наділяти їх символічним змістом, підкреслювати характерні особливості, виявляти суть об'єкта через художнє перетворення його форми.

Стилізація в декоративному мистецтві – це творчий метод перетворення реальних природних форм відповідно до художніх завдань та естетичних вимог. На відміну від натуралістичного зображення, яке прагне до максимальної схожості з реальним об'єктом, стилізоване зображення акцентує увагу на найхарактерніших рисах, спрощує форму, іноді деформує її, щоб досягти більшої виразності та декоративності [4; 5; 7].

Стилізація не є механічним спрощенням форми або безсистемним відходом від природи. Це завжди усвідомлений, цілеспрямований процес, який обґрунтовується глибоким аналізом природної форми, розумінням її структури,

характерних особливостей, пластики. Тільки після такого аналізу художник може перейти до творчої інтерпретації, підкреслюючи те, що вважає найхарактернішим, опускаючи другорядне.

Мета стилізації – не тільки створити декоративно виразний образ, а й розкрити через нього певну ідею, викликати емоційний відгук, створити виразний художній образ [7; 8]. У кращих зразках декоративного мистецтва стилізація демонструє не лише індивідуальне бачення художника, а й особливості національної культури, історичної епохи, стильового напрямку.

Основні прийоми стилізації природних форм у декоративному мистецтві базуються на творчій трансформації реалістичного зображення у художньо виразні декоративні образи через спрощення, узагальнення та підкреслення найхарактерніших рис об'єктів, що дозволяє створити естетично довершені й символічно наповнені композиції [4; 7; 8].

Один з прийомів стилізації, який полягає у відмові від деталізації, виділені найбільш характерних, виразних рис об'єкта, – узагальнення. При цьому другорядні деталі опускаються, а основні форми підкреслюються, іноді збільшуються. Наприклад, стилізуючи квітку, художник може відмовитися від зображення дрібних прожилок на пелюстках, тонких ворсинок на стеблі, зосередитись на загальній формі квітки, характерному силуеті, ритмі розташування пелюсток. Таке узагальнення робить образ лаконічнішим, виразнішим, надає йому декоративності.

У японському мистецтві узагальнення досягло високого рівня досконалості. Японські майстри вміють кількома лініями передати сутність об'єкта, його характер, настрої. Наприклад, у зображенні бамбука увага фокусується на характерному силуеті листка, ритмі стебел, залишаючи лише те, що робить бамбук бамбуком в очах глядача.

Приєм, який полягає у приведенні природних форм до простих геометричних фігур або їх поєднання, називається геометризацією. Цей прийом дозволяє створити конструктивну основу об'єкта, підкреслити його структуру.

При геометризації складні криволінійні форми замінюють прямими лініями, чіткими кутами, правильними колами, овалами тощо. Наприклад, листок дерева може бути представлений як поєднання трикутників, прямокутна сітка може замінити природний візерунок на крилі метелика, а тіло птаха може бути побудовано з геометричних фігур різного розміру.

Геометризація широкого використовується в декоративному мистецтві різних культур – від давньоєгипетських рельєфів до творців кубізму ХХ ст. Особливо яскраво цей прийом проявляється в народному мистецтві, де природні форми часто перетворюються на геометричні орнаменти.

Свідомо зміна співвідношення розмірів частин об'єкта з метою підкреслення його характерних рис або надання йому нових якостей досягається за допомогою прийому трансформації пропорцій. Цей прийом може включати збільшення (гіперболізацію) одних елементів і зменшення інших.

Наприклад, при стилізації птаха художник може збільшити розмір голови, подовжити хвіст, змінити пропорції крил – все це робиться для підкреслення особливостей птаха, надання йому більшої декоративності. У народному мистецтві часто зустрічаються зображення тварин зі збільшеними рогами, птахів з неприродно довгими хвостами, риб з гіпертрофованими плавниками.

Трансформація пропорцій дозволяє створити виразний, емоційно насичений образ, підкреслити його символічне значення. Так, збільшення голови в зображуваній людині може підкреслювати її мудрість, збільшені роги оленя символізують силу, а подовжений хвіст павича – красу та грацію.

Свідоме викривлення, спотворення природної форми для досягнення певного художнього ефекту забезпечує більш радикальний прийом – деформація. На

відміну від простого збільшення, деформацією можна додати в образ елементів гротеску, фантастики, підкреслити емоційне ставлення художника до зображуваного об'єкта.

Деформація може включати вигинання прямих ліній, розтягування або стискання форми, закручування її в спіраль тощо. Наприклад, стовбур дерева може бути представлений як звивиста лінія, що підкреслює його гнучкість, або, навпаки, як жорстка ламана лінія, що створює відчуття напруги.

Цей прийом широко використовується в експресіоністичному напрямку декоративного мистецтва, де форма деформується для передачі сильних емоцій, створення драматичного ефекту. Водночас деформація може надавати образу ліричності, плавності, як у стилі модерн, де природні форми перетікають одна в одну, створюючи враження руху.

Прийом орнаментального заповнення форми полягає у заповненні силуету природної форми декоративними елементами – орнаментами, візерунками, текстурами. При цьому зовнішній контур зберігає впізнаваність об'єкта, а внутрішнє заповнення надає йому декоративності. Наприклад, силует листка може бути заповнений геометричним орнаментом, тіло риби – лускатим візерунком, крило метелика – складним узором з кіл, спіралей, крапок. Цей прийом дозволяє поєднувати реалістичність загальної форми з декоративністю деталей.

Орнаментальне доповнення форми характерне для багатьох національних художніх традицій – від індійської мініатюри до українського петриківського розпису. Воно створює ефект розкоші, багатства деталей, дозволяє художнику проявити майстерність у створених складних композиціях.

Силуетне рішення – прийом, який зосереджує увагу на зовнішньому контурі об'єкта, його характерному обрисі. При цьому внутрішня деталізація може бути мінімальною або взагалі відсутньою – об'єкт представляється як суцільна площа фігури. Цей прийом ефективний для створення виразних, лаконічних образів, які легко впізнаються за характерним силуетом. Наприклад, силует качки, дерева, квітки може бути настільки характерним, що не потребує додаткових деталей для пізнання. Силуетне рішення широко використовується в графічному дизайні, створенні логотипів, трафаретному друці, де важлива моментальна впізнаваність образу. У традиційному мистецтві цей прийом часто зустрічається у витинанках (вирізаних з паперових силуетів), контурному розписі кераміки тощо.

Площинне трактування форми передбачає відмову від об'ємності, тривимірності на користь двовимірного, площинного зображення. При цьому об'єкт представляється ніби розгорнутим на площині, без перспективних скорочень і світлотіньового моделювання. Цей прийом характерний для багатьох традиційних видів декоративного мистецтва – від єгипетського рельєфу до японської гравюри укійо-е. В українському народному мистецтві площинне трактування форми можна побачити в розписах скринь, місників, у народних картинах. Площинність надає зображенню декоративності, підкреслює його умовність, відмінність від натуралістичного відтворення дійсності. Вона дає змогу зосередити увагу на ритмі ліній, кольорових тонах, орнаментальності композиції.

Умовний колір – це колір, який не відповідає природному забарвленню об'єкта, а використовується як засіб художньої виразності, для створення певного емоційного настрою, підкреслення декоративності образу. У стилізації природних форм художник часто відмовляється від натуралістичної кольорової гами та застосовує більш виразні, декоративні кольорові рішення. Наприклад, листя може бути не зеленим, а синім або червоним, квіти можуть мати неприродне, фантастичне забарвлення, тварини – незвичайні кольорові поєднання. Умовний колір може використовуватися для передачі емоційного стану (червоний – пристрасть, синій – спокій), символічного значення (золотий – багатство, білий –

чистота), або просто для посилення декоративного ефекту через контрастні, яскраві колірні поєднання.

Стилізація різних природних форм у декоративному мистецтві становить важливий художній метод трансформації реалістичного зображення флори і фауни у спрощених, узагальнених композиційних елементах, що зберігають характерні особливості першоджерела, але підпорядковуються загальним принципам декоративності, ритму та символічного наповнення.

Одним з найпоширеніших об'єктів стилізації в декоративному мистецтві є рослинні форми. Квіти, листя, гілки, дерева, плоди дають багатий матеріал для творчої інтерпретації. У процесі стилізації рослинних форм важливо виокремити характерні особливості конкретної рослини – форму квітки, силует листка, структуру гілок. Наприклад, для троянди характерні спіральне розташування пелюсток, наявність шипів; для дуба – особлива форма листка з хвилястими краями; для берези – тонкі, пониклі гілки.

Одним з поширених прийомів стилізації рослин є їх симетризація – надання асиметричним, природним формам правильних, симетричних обрисів. Це робить образ упорядкованішим, ритмічнішим, декоративнішим. Так, в українському петриківському розписі польові квіти зображуються з дотриманням строгої симетрії, що надає їм особливої декоративності. Іншим прийомом є ритмізація – формування та підкреслення ритмічної структури рослини, наприклад, ритмічного чергування листків на стеблі, пелюсток у квітці.

У різних стилях і напрямках декоративного мистецтва сформувалися власні традиції стилізації рослин. Наприклад, у мистецтві модерн рослинні форми перетворюються на плавні, хвилясті лінії, що створюють враження руху, росту. У конструктивізмі рослини геометризуються, зводяться до простих форм. В українському народному мистецтві рослинні мотиви часто трансформуються в символічні знаки – «дерево життя», «квітка сонця».

Стилізація тварин, птахів, комах є не менш поширеною в декоративному мистецтві. Вона вимагає глибокого розуміння анатомії, характеру руху, поведінки тварин. Під час стилізації тваринних форм важливо виокремити найхарактерніші, впізнавані ознаки – пропорції тіла, форму голови, характерні деталі (роги, грива, хвіст, дзьоб). Часто використовується прийом антропоморфізації – надання тваринам людських рис, що особливо характерно для народного мистецтва та ілюстрацій до казок.

Одним з поширених прийомів є підкреслення пластики руху тварини – плавності лінії kota, стрімкості оленя, величності постави лева. Цей прийом дозволяє передати не тільки зовнішній вигляд, а й характер тварини, створити динамічний, емоційно насичений образ.

Зооморфні мотиви в декоративному мистецтві часто мають символічне значення. Лев символізує силу і владу, олень – благородство, птах – свободу, змія – мудрість. Ця символіка впливає на характер стилізації, підкреслюючи ті риси, які утворюють символічний зміст.

У різних культурах сформувалися свої традиції стилізації тварин. Наприклад, у скіфському мистецтві тварини зображуються в динамічних, часто драматичних позах, з підкресленням окремих деталей – рогів, кігтів, зубів. У китайському мистецтві тварини часто наділяються фантастичними рисами, поєднуючи елементи різних істот.

Стилізація людської фігури – складний процес, який вимагає особливого підходу. На відміну від рослин і тварин, людська фігура є об'єктом, з яким ми постійно співвідносимо себе, тому її стилізація має бути особливо вираженою.

Під час стилізації людської фігури художник може використовувати прийоми узагальнення, геометризації, трансформації пропорцій, але вони мають сприяти

розкриттю характеру, настрою, внутрішнього стану людини. Наприклад, подовження фігури може підкреслювати витонченість, розширення плечей – силу, збільшення голови – інтелект.

У народному мистецтві стилізація людської фігури часто має наївний, умовний характер, з порушенням анатомічних пропорцій, але з виразною передачею руху, жесту, настрою. В українській народній іграшці, вишивці, розписі людину зображено схематично, але виразно, з акцентом на характерні деталі костюма, атрибути діяльності.

У професійному декоративному мистецтві стилізація людської фігури може набувати різних форм – від легкого узагальнення до радикальної трансформації. Наприклад, у мистецтві кубізму фігура людини розкладається на геометричні елементи, в експресіонізмі – деформується для передачі емоційного стану, у стилі ар-деко – набуває витончених, елегантних пропорцій.

Дослідження стилізації природних форм у декоративному мистецтві дає змогу зробити низку важливих теоретичних і практичних висновків. Стилiзація як метод художньої трансформації має глибоке історичне коріння і залишається актуальною в сучасному мистецтві, демонструючи невичерпні можливості творчої інтерпретації природних форм.

Аналіз основних прийомів стилізації, їх різноманітність і багатофункціональність дає підстави стверджувати, що кожен з них має власні художні можливості та естетичний потенціал. Їх комбiнування дозволяє художникам створювати унікальні декоративні рішення, що відображають як індивідуальне бачення автора, так і традиції національної культури.

Дослідження показало, що стилізація природних форм не є механічним спрощенням, а складним творчим процесом, який вимагає від художника глибокого розуміння структури об'єкта, його характерних особливостей, пластики. Лише після ґрунтованого аналізу природної форми можливий перехід до її художньої інтерпретації, яка забезпечує свідоме підкреслення найсуттєвіших рис та елімінацію другорядних деталей.

Важливим аспектом стилізації є її символічна наповненість. У процесі художньої трансформації природні форми набувають додаткових змістів, стають носіями певних ідей, емоцій, культурних кодів. Особливо яскраво це проявляється в народному мистецтві, де стилізовані образи рослин, тварин, людей часто мають глибоке символічне значення, пов'язане з уявленнями про світобудову, життєвий цикл, духовні цінності.

Аналіз стилістичних особливостей стилізації в різних культурних традиціях і художніх напрямках показав багатоманітність підходів до трансформації природних форм. Кожна культура, кожна епоха, кожен художній напрям створює власну систему стилізації, яка відображає естетичні ідеали, філософські концепції, технічні можливості свого часу.

Дослідження підтверджує, що стилізація природних форм у декоративному мистецтві є не лише методом створення естетично привабливих образів, а й засобом культурної ідентифікації, збереження та розвитку національних художніх традицій. В українському народному та професійному мистецтві стилізація має глибоке коріння і продовжує розвиватися в сучасних умовах, збагачуючись новими технічними можливостями та художніми підходами.

Список використаних джерел:

1. Кириченко О. Категорія художнього образу як проблема естетичного освоєння світу в процесі творчої діяльності студентів художньо-графічного відділення. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного*

університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград, 2016. Вип. 147. С. 77-81.

2. Марущак О., Зузяк Т., Соловей В., Кізім С. Синергія цифрових технологій та засобів національного орнаменту у формуванні естетичних уявлень фахівців культури та мистецтва. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 9(15). С. 770-781.

3. Марущак О.В., Василько В.О., Давидюк А.В., Микитин А.Я., Черненко Д.С. Форма як засіб виразності у створенні художнього образу в образотворчому мистецтві. *Modern directions of scientific research development*. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference. VoScience Publisher (May 18-20, 2022). Chicago, USA. 2022. Pp. 602-610.

4. Марущак О.В., Довженко М.В., Мудрак Н.В. Стилізація та декоративна інтерпретація як особливий вид художньої творчості. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2024. Вип. 3. С. 34-39.

5. Марущак О.В., Кравець В.М., Мудрак Н.В. Декоративний рисунок як універсальний інструмент умовно-декоративного сприйняття світу. *Актуальні питання науки, освіти і суспільства: теорія і практика*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Умань, 28 жовтня 2022 р.): у 2 ч. Умань: ЦФЕНД, 2022. Ч. 1. С. 73-74.

6. Марущак О.В., Магдич Я.І. Інтеграційний підхід у навчанні майбутніх учителів трудового навчання та технологій як умова збереження традицій декоративно-ужиткового мистецтва. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2019. Вип. 2. С. 19-22.

7. Марущак О.В., Масюк В.О. Декоративність як форма організації художнього образу. *Сучасні тенденції підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2022. Вип. 5. С. 187-192.

8. Марущак О.В., Романенко С.В., Будикіна Б.С., Павловська Є.А. Художньо-образна мова формування декоративної композиції. *Scientific Research: Theoretical Foundations and Practical Applications*. Proceedings of the VII International scientific and practical conference. (January 24-26, 2024) Vienna, Austria, International Scientific Unity. 2024. Pp. 57-61.

9. Марущак О.В., Соловей В.В., Давидюк А.В., Хуан Чжічунь, Заєць Л.В. Створення художнього образу виробів декоративно-ужиткового мистецтва у проектно-художній діяльності. *Innovative development of science, technology and education*. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2024. Pp. 466-476.

10. Соловей В.В., Марущак О.В., Лукова О.М., Багрій Д.С. Навчання майбутніх учителів трудового навчання та технологій основам композиції у декоративно-ужитковому мистецтві. *Сучасні технології підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2021. Вип. 3. С. 22-28.